

УДК 341.1

DOI <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2025.06.3.65>

МІЖНАРОДНЕ ПРАВО ПРАВ ЛЮДИНИ В УМОВАХ ЦИФРОВІЗАЦІЇ: АНАЛІЗ КЛЮЧОВИХ ПОНЯТЬ

Лабик А.Р.,
аспірантка 1-го року навчання
спеціальності D9 Міжнародне право,
асистентка кафедри міжнародного права
та порівняльного правознавства
Чернівецького національного університету
імені Юрія Федьковича
ORCID: 0009-0005-1376-6771
e-mail: a.labyk@chnu.edu.ua

Лабик А.Р. Міжнародне право прав людини в умовах цифровізації: аналіз ключових понять.

Стаття присвячена дослідженню явища всеохопної цифровізації в контексті забезпечення та захисту прав людини на міжнародному рівні. Встановлено, що відповідні процеси стали невід'ємним елементом як професійного, так і приватного життя кожної людини. Інформаційно-комунікаційні технології стрімко запроваджуються до всіх сфер функціонування суспільства, що зумовлює не лише нові можливості, а й несе невідомі раніше ризики, пов'язані із захистом особистих даних особи, боротьбою з дезінформацією, шпигунством, іншими правопорушеннями, місцем вчинення яких стає цифрове середовище. У зв'язку з цим, наявні механізми захисту прав людини не можуть залишатися незмінними, а повинні відповідати викликам сучасності. Проте їх встановлення вимагає всебічного дослідження проблеми впливу цифровізації на універсальну та регіональні правозахисні системи, першим етапом якого повинен стати аналіз основних термінів і понять.

У цьому дослідженні автор зробив спробу розмежувати поняття "оцифрування", "цифровізація" та "цифрова трансформація". Оцифрування (англ. digitization) являє собою початкову стадію відповідних процесів, що закладає основи для впровадження цифрових технологій до ручних процесів. Наступний етап – цифровізація – дозволяє полегшувати традиційні способи виконання тих чи інших завдань шляхом залучення цифрових технологій, без сутнісної трансформації здійснюваних операцій. Цифрова трансформація є заключним етапом, результатом якого стають глибокі перетворення соціально-економічного характеру.

Зроблено висновок про тісний зв'язок між проаналізованими поняттями, які становлять окремі стадії того самого процесу. Встановлено, що найменшого впливу інформаційно-комунікаційних технологій міжнародне право прав людини зазнає на етапі оцифрування, причому такий вплив має переважно позитивний характер. Цифровізація та цифрова трансформація зумовлюють виникнення нових прав, переосмислення традиційних, несуть нові можливості для пересічної особи. Разом з тим, із розвитком цифрових технологій зростають також ризики, пов'язані з діяльністю людини у цифровому середовищі, що вимагає активних дій від міжнародного співтовариства.

Ключові слова: міжнародне право, права людини, цифрові права, механізми захисту прав людини, цифровізація, цифрова трансформація.

Labyk A.R. International human rights law in the context of digitalization: analysis of key concepts.

The article is devoted to the study of the phenomenon of comprehensive digitalization in the context of ensuring and protecting human rights at the international level. It has been established that the relevant processes have become an integral part of both the professional and private life of every person. Information and communication technologies are rapidly being introduced into all spheres of society, which not only creates new opportunities but also poses previously unknown risks related to the protection of personal data, the fight against disinformation, espionage, and other offenses committed in the digital environment. In this regard, existing human rights protection mechanisms cannot remain unchanged but must respond to the challenges of today. However, their establishment requires a comprehensive study of the impact of digitalization on universal and regional human rights systems, the first stage of which should be an analysis of key terms and concepts.

In this study, the author attempted to distinguish between the concepts of "digitization," "digitalization," and "digital transformation." Digitization is the initial stage of the relevant processes,

laying the foundation for the introduction of digital technologies into manual processes. The next stage, digitalization, facilitates traditional methods of performing certain tasks by incorporating digital technologies without fundamentally transforming the operations being carried out. Digital transformation is the final stage, resulting in profound socio-economic changes.

A conclusion has been made about the close connection between the analyzed concepts, which constitute separate stages of the same process. It has been established that international human rights law is least affected by information and communication technologies at the digitization stage, and that this influence is predominantly positive. Digitization and digital transformation give rise to new rights, redefine traditional ones, and bring new opportunities for the average person. At the same time, with the development of digital technologies, the risks associated with human activity in the digital environment are also growing, which requires active action from the international community.

Key words: international law, human rights, digital rights, human rights protection mechanisms, digitization, digital transformation.

Постановка проблеми. На початку XXI століття увесь цивілізований світ зіткнувся із явищем глобальної цифровізації, яка з плином часу охопила практично всі сфери життя суспільства. Починаючи із вузькоспеціалізованих напрямів, пов'язаних із обчисленнями та аналізом обмеженої кількості даних, інформаційно-комунікаційні технології поширилися на сектори публічного врядування, бізнесу, обслуговування і, нарешті, – приватного життя людей. Міжнародне право не стало виключенням, адже ми можемо засвідчити зародження цифрової дипломатії, яка докорінно змінила класичні уявлення про міждержавну комунікацію та співпрацю. Проведення засідань органів міжнародних організацій у дистанційному форматі, цілодобовий доступ до текстів міжнародних договорів, міжнародної судової практики, актів “м'якого права”, звітів та висновків за результатами діяльності різноманітних моніторингових місій, подання звернень до міжнародних інституцій із будь-якого куточка світу без необхідності долати величезні відстані – усе це було б неможливим, якби не цифровізація. Разом з тим, цей процес породив чимало викликів для держав і міжнародної спільноти в цілому, які, серед іншого, зіткнулися з необхідністю побудови ефективних механізмів гарантування цифрової безпеки, боротьби з цифровим розривом, дезінформацією, кібершпигунством та іншими нелегальними проявами, визначення меж втручання держави до цифрового простору. Безсумнівно, досягнення цих цілей неможливе без розуміння поняття та правової природи власне цифровізації та процесів, які її супроводжують, що зумовлює доцільність розмежування ключових термінів та їх роль у розвитку міжнародного права прав людини.

Метою статті є аналіз понять “цифровізація”, “оцифрування”, “цифрова трансформація” у контексті сучасного міжнародного права прав людини та визначення співвідношень між ними.

Стан опрацювання проблематики. Незважаючи на те, що цифровізація як явище з'явилася порівняно недавно, її дослідженню були присвячені окремі праці М.Г. Хаустової, А. Макафі, П. Вайл, О.А. Бурбело, Н.В. Глинської, М.С., Міхровської, О.І. Хлебінської, М. Градільяс, Д.В.Т. Ллевеліна, Д. Бурхардт та ін. Питання регламентації, забезпечення і захисту прав людини на міжнародному рівні під впливом цифрової трансформації досліджували О.Є. Аврамова, О.С. Жидкова, О.О. Барабаш, Т.Є. Дунаєва, Д.М. Белов, О.В. Петришин, І.В. Захарчук, Л.І. Головіна, О.В. Савицький та ін.

Виклад основного матеріалу. Для того, щоб оцінити вплив цифровізації на розвиток міжнародного права прав людини, варто, насамперед, з'ясувати сутність цього явища. У роботах вітчизняних та іноземних дослідників можна зустріти такі терміни як “оцифрування” (з англ. – digitization), “цифровізація” (з англ. – digitalization) і “цифрова трансформація” (з англ. – digital transformation), які інколи ототожнюються, що спричиняє труднощі в аналізі співвідношень між ними. Незважаючи на те, що вони можуть бути використані для позначення того самого процесу, ці категорії за своєю суттю є різними.

Мабуть, найбільш очевидним та простим у тлумаченні є термін “оцифрування”. Більшість дослідників сходяться на тому, що цей процес передбачає створення нових цифрових продуктів через перетворення та вдосконалення вже існуючих матеріальних об'єктів. Таким чином, тут мова йде переважно про зміну формату відображення даних [1, с. 110]. Оцифрування становить первинний етап на шляху до всеохопних трансформацій, та за своєю природою є виключно технічним процесом, який не вимагає сутнісних перетворень наявних фізичних аналогів. Можливі кілька варіантів оцифрування об'єктів, серед яких: а) просте перетворення, наприклад, паперового документа в електронний шляхом його сканування; б) відображення предметів матеріального світу у цифровому форматі (на фото чи супутниковому знімку); в) представлення даних про конкретний об'єкт у цифровій формі через відстеження процесів його функціонування за допомогою спеціальних приладів, сенсорів (наприклад, вимірювання температури та автоматична передача відповідних

значень для подальшої обробки) [2, с. 128]. Очевидно, наведені способи не передбачають аналізу зібраної інформації про фізичний аналог чи його якісних перетворень. Таким чином, можна зробити висновок про те, що оцифрування як процес є своєрідною першоосновою для подальшої цифровізації.

Безперечно, говорити про масштабні зміни для міжнародного права прав людини на етапі оцифрування зарано. Разом з тим, цілковите заперечення його впливу на відповідну сферу також було б недоцільним. З одного боку, оцифрування сприяє полегшенню доступу до необхідної, зокрема і правової, інформації, а також спрощує її поширення. Таким чином, обов'язок держав щодо забезпечення свободи вираження поглядів, передбаченої ст. 19 Загальної декларації прав людини 1948 р., ст. 10 Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод 1950 р., наповнюється новим змістом [3, с. 321]. Це закладає основи для розширення правової природи традиційних прав людини. З іншого боку, перетворення персональних даних особи у цифровий формат спричиняє виникнення ризиків щодо її несанкціонованого використання, що, у свою чергу, веде до порушення права на приватне життя людини, гарантоване міжнародними актами універсального та регіонального рівнів.

Переходячи до аналізу поняття цифровізації, зазначимо, що на сьогодні міжнародна спільнота не виробила єдиного його визначення. Більше того, офіційні тлумачення відсутні також у внутрішньому законодавстві більшості держав. Разом з тим, можна виділити кілька способів встановлення змісту даного процесу у національних правових системах. По-перше, це розкриття сутності цифровізації через визначення термінів, які безпосередньо з нею пов'язані. Таким шляхом пішло японське законодавство: Основний закон Японії про формування цифрового суспільства № 35 від 19 травня 2021 року тлумачить словосполучення "цифрове суспільство", визначає базові принципи його розбудови, розкриває обов'язки щодо забезпечення рівного доступу до інформаційно-комунікаційних технологій, цифрової безпеки, захисту персональних даних та приватності споживачів. Разом з тим, визначення цифровізації можливо вивести з відповідних норм лише непрямым шляхом – у результаті аналізу дефініцій, що окреслюють процеси або явища, котрі передують чи є наслідком цифровізації [4]. По-друге, з'ясування головних характеристик процесу через аналіз заходів, які можуть бути вжиті органами державної влади чи представниками приватного сектору на виконання національних програм розбудови електронного урядування, стратегічного планування цифрової економіки тощо. Як приклад, можна навести Закон про сприяння розвитку електронного урядування (Закон про електронне урядування – EgovG) Німеччини від 25 липня 2013 року [5], Закон про інтегрований цифровий досвід 21 століття або IDEA 21 століття США від 10 травня 2018 року [6]. Вказані акти визначають зобов'язання органів державної влади забезпечувати публічність та прозорість їх діяльності через створення офіційних веб-сайтів, функціонування електронного документообігу та обліку, надання послуг фізичним і юридичним особам у дистанційному форматі. Нарешті, третій спосіб – розкриття суті цифровізації через норми, які стосуються захисту персональних даних, цифрової безпеки, підвищення цифрової грамотності населення, захисту прав людини у цифровому просторі. Так, Закон Франції про цифрову республіку № 2016-1321 від 7 жовтня 2016 року [7], Загальний регламент про захист даних ЄС від 27 квітня 2016 року [8] передбачають механізми контролю за діяльністю суб'єктів, які надають цифрові послуги, визначають способи захисту та відновлення порушених прав, встановлюють правову основу для відповідальності держав і приватних осіб за відповідні порушення тощо. Такий підхід дає змогу з'ясувати ключові характеристики і правову природу цифровізації шляхом аналізу законодавчо окреслених меж свободи фізичних та юридичних осіб у кіберпросторі, а також допустимі втручання суб'єктів владних повноважень у відповідні правовідносини.

Окремо варто відзначити вітчизняне законодавство в даній сфері. Фактично, Україна чи не єдиною взяла на себе сміливість закріпити (хоч і на рівні підзаконного нормативного акта) власне визначення поняття цифровізації. Так, в основних положеннях Концепції розвитку цифрової економіки та суспільства України на 2018-2020 роки, схваленої розпорядженням Кабінету Міністрів України від 17 січня 2018 р. № 67-р, було вміщено наступне формулювання: "Цифровізація – насичення фізичного світу електронно-цифровими пристроями, засобами, системами та налагодження електронно-комунікаційного обміну між ними, що фактично уможливує інтегральну взаємодію віртуального та фізичного, тобто створює кіберфізичний простір" [9]. Загалом, у визначенні зроблено акцент на синергії фізичного і цифрового простору, якої можливо досягти завдяки впровадженню інформаційно-комунікаційних технологій до існуючих систем. Варто зазначити, що наведена дефініція за своїм змістом відповідає тлумаченню цифровізації, яке знаходимо в роботах окремих дослідників. Її визначають як процес, при якому для здійснення звичних операцій використовуються нові засоби та методики, а самі дії мають місце вже не у фізичному, а в цифровому середовищі [10, с. 213]. Прикладом може стати запровадження електронної черги в органах державної

влади чи місцевого самоврядування, електронного документообігу, ведення офіційних вебсайтів, електронних баз даних тощо. Безсумнівно, подання офіційних звернень шляхом направлення їх на електронну поштову скриньку уповноваженого органу чи здійснення запису на особистий прийом через заповнення електронної форми не впливають на саму природу цих процесів. Звичайно, такі операції були б неможливими без спеціальних пристроїв, доступу до мережі Інтернет, автоматизації збору, обліку, аналізу окремих даних, проте суть їхня залишається незмінною. З цього можемо зробити висновок про те, що цифровізація є лише перехідною стадією між простим оцифруванням та більш масштабними змінами в соціальній, економічній, правовій сферах.

Варто вказати на те, що саме на цьому етапі очевидними стають перетворення і в міжнародному праві прав людини. Виникають нові та ширшим змістом наповнюються традиційні права людини. Нормативне закріплення як на національному, так і на міжнародному рівні одержують право на доступ до Інтернету, право на захист персональних даних у мережі, право бути забутим, право на безпечне цифрове середовище, захист від цифрової дискримінації, право на цифрову ідентичність тощо [11, с. 355]. Проте, висвітлення лише позитивного впливу цифровізації було б однобоким. Важко заперечити, що активна розробка та юридична фіксація нових прав зумовлена, серед іншого, численними загрозами цифрового середовища. Масштабна автоматизація звичних процесів та впровадження інноваційних технологій часто створюють підґрунтя для кіберзлочинності. Окрім цього, однією з важливих глобальних проблем залишається так званий "цифровий розрив", зумовлений різним рівнем економічного розвитку держав світу, що унеможлиблює досягнення універсальності цифрових прав людини на даному етапі.

Перед тим, як перейти до аналізу наступної категорії, відзначимо, що в науковій літературі терміни "цифровізація" та "цифрова трансформація" досить часто використовуються на позначення того самого процесу, на відміну від оцифрування, щодо відмежування якого думки дослідників здебільшого збігаються. У зв'язку з цим, виникає ще один підхід до тлумачення сутності цифровізації, який відрізняється від наведеного вище та наповнює означене поняття ширшим змістом.

Незважаючи на те, що для українців словосполучення "цифрова трансформація" давно стало звичним, у нормативних актах інших держав та іноземній літературі воно зустрічається надзвичайно рідко. Очевидно, це пояснюється переважанням тлумачення цифровізації у широкому сенсі. Тут мова йде не лише про спрощення, пришвидшення чи вдосконалення окремих процесів, а про докорінну зміну мислення, моделей поведінки, підходів до планування та організації роботи в усіх сферах суспільного життя. В Україні цифрова трансформація розкривається як діяльність, що має на меті використання цифрових технологій для вирішення традиційних проблем інноваційними способами [12]. Таким чином, у даному визначенні увага зосереджена саме на методиці досягнення поставленого завдання, а не лише на засобах, що притаманно для цифровізації.

Цифрова трансформація – це, насамперед, соціально-економічний процес, адже його наслідком є глибинні перетворення комплексного характеру, які зачіпають не лише галузь бізнесу чи державного управління. Вони поширюються на всі сфери життя людини, у тому числі й особисту, змінюючи її світосприйняття, потреби, пріоритети, цінності, будуючи нові соціально-економічні реалії. Це, у свою чергу, веде до незворотних процесів – своєрідної "петлі", – адже чим масштабніші зміни зумовлює цифровізація, тим більшою стає необхідність у подальшій розробці та впровадженні все новіших та досконаліших технологій [2, с. 129]. Очевидним стає те, що цифрова трансформація є метою і результатом цифровізації, її наступним етапом, залишаючись при цьому динамічним явищем. Разом з тим, цей процес неможливий без сукупності умов, серед яких: 1) всеохопний характер відповідних перетворень; 2) ефективність здійснених трансформацій (а не запровадження змін заради змін); 3) доступність не лише для фахівців, які працюють з відповідними системами та цифровими аналогами, а й для непрофесійних користувачів [13, с. 9]; 4) високий рівень цифрової грамотності та культури суспільства.

Глибокі перетворення соціально-економічного характеру зумовлюють зміни також у сфері забезпечення та захисту прав людини, адже саме цифрова трансформація дозволила дізнатися про штучний інтелект, машинне навчання, автоматизовані системи озброєння. На шальках терезів опинилися, з одного боку – можливість автоматизації різноманітних послуг, зокрема і державних (наприклад, через вебпортал "Дія" в Україні), обробки та аналізу даних, виконання команд без участі людини, зменшення людських втрат у збройних конфліктах тощо, а з іншого – непередбачуваність таких цифрових екосистем, відсутність аргументації щодо прийнятих рішень, існування численних шкідливих програм та застосунків, виявити і запобігти яким стає все складніше. Усе це вимагає встановлення механізмів, які б дозволили не допускати порушення прав людини, а в разі їх допущення – забезпечувати ефективний захист і справедливу сатисфакцію для кожного. При цьому держави та міжнародна спільнота в цілому стоять перед необхідністю зберігати належний баланс між надмірною зарегульованістю цифрової сфери та повною відсутністю втручання у кіберпростір.

Висновки. Повертаючись до співвідношень між дослідженими поняттями, зазначимо, що оцифрування, цифровізація та цифрова трансформація становлять собою окремі етапи одного процесу, які

з розвитком та вдосконаленням інформаційно-комунікаційних технологій, впровадженням інновацій у різні сфери життя суспільства, поступово впливають одне з одного. При цьому, сьогодні немає підстав говорити про встановлення чітких часових меж між ними, оскільки кожна попередня стадія не завершується остаточно, а продовжує доповнювати наступну, стаючи її невід'ємною частиною. Так, завдяки оцифруванню наявної інформації або ж тієї, яка виникне у майбутньому, стала б неможливою цифровізація, пришвидшення темпів якої неухильно веде до глобальної цифрової трансформації.

Важливо розуміти, що кожен із проаналізованих етапів справляв та продовжує справляти вплив на міжнародне право прав людини, яке завжди характеризувалося динамічністю та швидким реагуванням на актуальні виклики нового часу. Очевидно, що такий вплив має позитивні аспекти, серед яких варто виділити високий рівень доступності публічної інформації для пересічних громадян, полегшення доступу до правосуддя, посилення прозорості та підзвітності державних і міжнародних органів та інституцій, підтримка інклюзивності, виникнення нових прав і свобод людини у цифровому просторі. Разом з тим, стрімкі процеси цифровізації та цифрової трансформації зумовлюють також загрози, пов'язані із цифровим розривом, кіберзлочинністю, автоматизованою обробкою і несанкціонованим використанням персональних даних, дезінформацією, проблемою розмежування юрисдикції держав у цифровому просторі. З огляду на це, виникає необхідність у належній реакції на рівні міжнародної спільноти, що дало б змогу гармонізувати стандарти забезпечення і захисту прав людини та гарантувати безпечне цифрове середовище для кожного.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Міхровська М.С. Цифровізація – нова ера. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2022. Вип. 6 (47). С. 110–114. URL: http://pjuv.nuoua.od.ua/v6_2022/22.pdf (дата звернення: 14.11.2025).
2. Gradillas M., Llewellyn D.W.T. Distinguishing Digitization and Digitalization: A Systematic Review and Conceptual Framework. *Journal of Product Innovation Management*. 2025. № 42 (1). Р. 112–143. DOI: <https://doi.org/10.1111/jpim.12690> (дата звернення: 14.11.2025).
3. Юрченко М.М., Костова Н.І. Міжнародні стандарти ЄС щодо доступу до публічної інформації: порівняльний аналіз з Україною. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2021. № 5. С. 320–322. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2021-5/75> (дата звернення: 14.11.2025).
4. Basic Act on Forming a Digital Society: Act № 35 of May 19, 2021. *Japanese Law Translation*. URL: <https://www.japaneselawtranslation.go.jp/en/laws/view/4840/en> (дата звернення: 14.11.2025).
5. Gesetz zur Förderung der Entwicklung der elektronischen Regierung: Gesetz vom 25. Juli 2013. URL: https://www.gesetze-im-internet.de/englisch_egovg/englisch_egovg.html#p0014 (дата звернення: 14.11.2025).
6. 21st Century Integrated Digital Experience Act or the 21st Century IDEA: Public Law № 115-336 (12/20/2018). URL: <https://www.congress.gov/bill/115th-congress/house-bill/5759> (дата звернення: 14.11.2025).
7. Law for a Digital Republic: Act № 2016-1321 of October 7, 2016. URL: <https://www.legifrance.gouv.fr/loda/id/JORFTEXT000033202746/> (дата звернення: 14.11.2025).
8. Про захист фізичних осіб у зв'язку з опрацюванням персональних даних і про вільний рух таких даних, та про скасування Директиви 95/46/ЄС (Загальний регламент про захист даних): Регламент Європейського Парламенту і Ради (ЄС) № 2016/679 від 27 квітня 2016 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_008-16#Text (дата звернення: 14.11.2025).
9. Про схвалення Концепції розвитку цифрової економіки та суспільства України на 2018-2020 роки та затвердження плану заходів щодо її реалізації: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 17 січня 2018 р. № 67-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/67-2018-%D1%80#Text> (дата звернення: 14.11.2025).
10. Євтушенко Н., Стеценко Д. Цифрова трансформація бізнесу в умовах війни в Україні: виклики та можливості. *Економічний простір*. 2024. № 191. С. 211–216. DOI: <https://doi.org/10.32782/2224-6282/191-34> (дата звернення: 14.11.2025).
11. Захарчук І. Міжнародне право в умовах цифровізації: становлення четвертого покоління прав людини. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2025. № 3 (5). С. 353–359. DOI: <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2025.05.3.52> (дата звернення: 14.11.2025).
12. Про забезпечення реалізації деяких питань цифрового розвитку: Наказ Державного агентства з питань електронного урядування України від 9 квітня 2019 р. № 24. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0024883-19#Text> (дата звернення: 14.11.2025).
13. Хаустова М.Г. Поняття цифровізації: національні та міжнародні підходи. *Право та інновації*. 2022. № 2 (38). С. 7–18. DOI: [https://doi.org/10.37772/2518-1718-2022-2\(38\)-1](https://doi.org/10.37772/2518-1718-2022-2(38)-1) (дата звернення: 14.11.2025).